

PAVEL ANDREICENCO – LIDERUL MIȘCĂRII SOCIAL-CULTURALE A ROMILOR LA SFÂRȘITUL ANILOR '90 – ÎNCEPUTUL ANILOR 2000: FAPTE ȘI DOVEZI NOI*

<https://doi.org/10.52603/rec.2022.31.07>

Rezumat

Pavel Andreicenco – liderul mișcării social-culturale a romilor la sfârșitul anilor '90 – începutul anilor 2000: fapte și dovezi noi

În articolul prezentat, s-a încercat completarea informațiilor despre o persoană cunoscută, dansator, coregraf, scriitor și lider al mișcării sociale a romilor, Pavel Andreicenco. Fapte și mărturii noi găsite pe paginile presei mărturisesc versatilitatea talentului acestui remarcabil reprezentant al poporului rom. Cu mulți ani în urmă, am scris despre Pavel Andreicenco ca autor al cărții „Deșapte tetraide în celulă”, care povestea despre soarta grea a romilor, care a trăit umilirea timp de multe secole, iar în secolul XX a cunoscut un adevărat genocid. Pavel Andreicenco a intrat în istoria romilor care trăiesc în Republica Moldova și prin faptul că a fost unul dintre primii care a apelat la autoritățile locale pentru ajutor în crearea unui teatru și deschiderea școlilor pentru romi, a unui club de interes pentru copii și tineret. Pavel Andreicenco a fost unul dintre primii care a vorbit într-un interviu despre execuția în masă a romilor la Chișinău (la Poșta Veche). El a vrut să ridice acolo un monument copiilor și adulților romi, victime ale celui de-al Doilea Război Mondial. Credem că experiența în activitatea socială a „țigănilui cosmic Pașa”, așa cum l-a numit cândva Emil Loteanu, poate servi drept exemplu pentru discipolii săi, tineri activiști și lideri ai mișcării sociale române, care au preluat nobila misiune de a realiza visele și aspirațiile lui Pavel Andreicenco.

Cuvinte cheie: lider, Pavel Andreicenco, mișcare socio-culturală, romii din Republica Moldova, monumentul de comemorare a romilor.

Резюме

Павел Андрейченко – лидер социокультурного движения ромов конца 90-х – начала 2000-х гг.: новые факты и свидетельства

В представленной статье сделана попытка восполнить информацию об известном в республике человеке, танцоре, хореографе, литераторе и лидере ромского общественного движения – Павле Андрейченко. Новые факты и свидетельства, обнаруженные на страницах республиканской прессы, свидетельствуют о многогранности таланта этого яркого представителя ромского народа. Много лет назад мы писали о П. Андрейченко как об авторе одной книги – «Десять тетрадей в клеточку», которая рассказывала о нелегкой судьбе всего цыганского народа, испытывавшего на протяжении многих веков унижения и лишения, а в XX в. – и настоящий геноцид. Павел Андрейченко вошел в историю ромского народа, проживающего в Республике Молдова, еще и в связи с тем, что одним из первых обратился к местной власти с призывом о помощи в создании цыганского театра, открытии цыганских школ, клуба по интересам для детей и

юношества. Также одним из первых он рассказал в своем интервью о массовом расстреле цыган в Кишиневе (в районе Старой Почты). Именно здесь он хотел заложить памятник цыганским детям и взрослым, жертвам, павшим во время Второй мировой войны. Нам представляется, что опыт общественной активности «космического цыгана Паши», как его называл когда-то Эмиль Лотьяну, может служить примером его последователям, молодым активистам и лидерам ромского общественного движения, взявшим на себя благородную миссию претворить в жизнь мечты и чаяния Павла Андрейченко.

Ключевые слова: лидер, Павел Андрейченко, социокультурное движение, ромы Республики Молдова, жертвы, памятник.

Summary

Pavel Andreichenko is the leader of the Roma social-cultural movement in the late 90s – early 2000s: new facts and evidence

In the presented article, an attempt was made to fill in the information about a well-known person in our republic, a dancer, choreographer, writer and leader of the Roma social movement, this is Pavel Andreichenko. New facts and testimonies found on the pages of the republican press testify to the versatility of the talent of this outstanding representative of the Roma people. Many years ago we wrote about P. Andreichenko as the author of one book – “Ten notebooks in the squares”, which told about the difficult fate of the entire gypsy people, who experienced humiliation and deprivation for many centuries, and in the XXth century experienced a real genocide. Pavel Andreichenko entered the history of the Roma people living in the Republic of Moldova by the fact that he was one of the first to appeal to the local authorities for help in creating a gypsy theater, opening gypsy schools, and an interest club for children and youth. In addition, Pavel Andreichenko was one of the first to speak in an interview about the mass execution of gypsies in Chisinau (near the district “Old Post Office”). It was here, on this spot, he wanted to erect a monument to Roma children and adults, the victims who fell during the Second World War. It seems to us that the experience of social activity of the “Space Gypsy Pasha”, as Emil Loteanu once called him, can serve as an example for his followers, young activists and leaders of the Roma social movement, who have taken on the noble mission of making the dreams and aspirations of Pavel Andreichenko come true.

Key words: leader, Pavel Andreichenko, the social-cultural movement, Roma of Republic of Moldova, victims, monument.

În cadrul cercetărilor științifice efectuate despre Pavel Andreicenco (1930–2001), au fost scrise mai multe materiale conceptuale. Să cităm ca exemplu articolul biografic al Alinei Știrbu din revista „Revista de Etnologie și Culturologie” (nr. 9–10, 2011), care relatează în detaliu mai multe despre Pavel Andreicenco – dansator, coregraf, actor, lider al comunității etno-culturale a romilor.

Puțin mai devreme, autoarea acestor rânduri, în aceeași revistă („Revista de Etnologie și Culturologie”, nr. 3, 2008), a publicat un articol în care analiza cartea „Десять тетрадей в клеточку” în lumina identității etnoculturale. Pe baza acesteia a fost studiată tema etnologiei copilăriei în literatura romă din Republica Moldova („Revista de Etnologie și Culturologie”, Nr. 5, 2010). Au trecut aproape zece ani de atunci, iar subiectul contribuției lui Pavel Andreicenco la valorile etnoculturale ale romilor rămâne inepuizabil.

Să reamintim pe scurt reperele importante din biografia acestei personalități. Pavel Feodorovici Andreicenco s-a născut la 10 noiembrie 1931 la Dnepropetrovsk (RSS Ucraineană). În copilărie, a cunoscut ororile ocupației fasciste; în ciuda vârstei sale, a fost cercetaș, a participat la mișcarea partizanilor din Ucraina. După absolvirea școlii coregrafice din Dnepropetrovsk, în 1948 a venit la Chișinău, a trecut un concurs dificil, devenind solist al ansamblului academic „Joc”. A lucrat în ansamblu din 1949 până în 1962. Ulterior a dansat în ansamblul „Bucuria” a Filarmonicii din Chișinău, iar apoi în formația de dans a orchestrei de muzică populară „Fluieraș” (1962–1973). În 1966 a absolvit secția de coregrafie a Școlii de Muzică „Ștefan Neaga” din Chișinău. În 1970 a devenit directorul artistic al ansamblului de dans „Fluieraș”. Ulterior, în 1973, Andreicenco devine coregraf la ansamblul „Miorița”, iar din 1987 conduce ansamblul „Leana”. Este important să amintim în acest context faptul că artistul a fost directorul artistic al ansamblului de dansuri pentru copii „Speranța” (din 1990), iar din 1994 până în 2001 a condus ansamblul „Romii Moldovei”. În ceea ce privește cariera actorului Pavel Andreicenco, observăm că a început când a decis să se lanseze în cinematografie. Are 10 roluri în 10 filme: „Poienile roșii” (1966), „Lăutarii” (1971), „O întâmplare la festival” (1976), „O șatră urcă în cer” (1976), „Vreau să cânt” (1979), „La porțile satanei” (1980), „Vârsta de trecere” (1981), „Cum să devii celebru” (1984), „Sunt vinovat” (1993). Toate aceste roluri, mici și mari, vor rămâne pentru totdeauna în inimile publicului: Pavel

Andreicenco a demonstrat încă o dată că o persoană talentată este talentată în toate.

Odată cu începutul renașterii mișcării etnoculturale, Pavel Andreicenco își îndreaptă toată atenția (adunându-și toată puterea, voința și dorința de a ajuta în acest sens) să se asigure că reprezentanții populației de etnie romă, căreia el însuși aparține, să poată deveni cetățeni cu drepturi depline, integrându-se în viața socială, culturală și politică. Acesta este ceea ce l-a determinat să devină în 1990 președintele permanent al societății socio-culturale „Romii Moldovei”. Pavel Andreicenco este Artist al Poporului din Ucraina, Artist al Poporului din RSS Moldovenească (1966). Pentru participarea la cel de-al Doilea Război Mondial, pentru realizările în activitatea de creație, a primit ordine și medalii. În 1999 a fost distins cu ordinul Gloria Muncii. La 16 iunie 2001 Pavel Feodorovici Andreicenco s-a stins din viață.

În 2020 se împlineau 90 de ani de la nașterea artistului. O dată serioasă, iar dacă nu ar fi fost consecințele pandemiei, care a limitat organizarea de evenimente în public, am fi putut asista la următorul, al II-lea Festival Internațional de Artă a Romilor din Moldova, care poartă numele lui Pavel Andreicenco.

Primul astfel de festival, dedicat memoriei maestrului Pavel Andreicenco, numit „O șatră urcă la cer” a avut loc pe 10 iunie 2009, în incinta teatrului Mihai Eminescu. La festival au fost prezenți trupe și soliști din Moldova, precum și invitați speciali din Sankt Petersburg.

Organizatorul festivalului a fost Aliona Duminica, una dintre elevele lui Pavel Andreicenco, care a dansat în ansamblul „Miorița”. În discursul său de salut, ea relatează: „Eu, elevă a lui Pavel Andreicenco, am dansat în ansamblul «Miorița». Sunt recunoscătoare sorții că am întâlnit o persoană atât de minunată, pentru că ne-a modelat nu doar ca dansatori, ci și ca personalități. Sub conducerea lui, am concertat în multe locuri din Moldova, am călătorit în străinătate: în Anglia, Suedia, Rusia, Cuba, Armenia – nu îmi amintesc totul! «Miorița» a reprezentat mereu Moldova cu demnitate. De-a lungul timpului, după ce m-am căsătorit, am dansat cu fiica mea în ansamblul lui Pavel Feodorovici «Romii Moldovei». Diferența de 24 de ani nu ne-a împiedicat să fim eleve ale lui Andreicenco. Pavel Feodorovici a iubit-o pe Natali, îi oferea mereu foi în taberele de vacanță pentru copii, a invitat-o să meargă să se filmeze la Moscova la «Mosfilm». Cândva, după ce vorbisem cu oamenii din lumea dansului, mi-am dat seama că nu toată lumea știe

cine este Pavel Feodorovici. Am cunoscut-o pe soția lui Marita și pe fiul lui Pașa. Mi-au susținut ideea de a organiza Festivalul în memoria lui Pavel Feodorovici. M-am gândit că pentru cei care au cunoscut geniul coregrafiei moldovenești, festivalul îi va aminti de el, iar cei care nu îl știau vor putea afla câte ceva despre el” (Табор 2009).

Printre organizatorii festivalului se numără Colegiul Național de Coregrafie. Acest festival a fost deschis de Iurii Gorșkov, directorul colegiului, prietenul și colegul lui Pavel Feodorovici¹.

La concert au participat mai multe dinastii artistice române: Farîma, Bucur, Duminica și Carai. În programul festivalului au răsunat române și cântece incendiare, au fost interpretate dansuri ale romilor din Rusia, Moldova și Turcia, dansuri ale romilor egipteni, sirieni și indieni. Vocaliștii au încântat publicul cu un program bogat și variat. Au concertat Liubovi Bucur, Grigorii Coranga, Aurelia Carai, Sava Duminica, Iulia Brudar-Carai, Natalia Duminica, Dmitrii Bucur, precum și invitați special din Rusia – Valentina și Ghenadii Vasiliev.

În plus, la festival a evoluat și formația de dansuri orientale „Orient Dance” sub conducerea Alionei Duminica. În stil flamenco, a dansat show-baletul „Fun-Fart”, condus de Dmitrii Tanmoșan. Publicul a fost încântat de ansamblul romilor „Leața” și ansamblul combinat „Romii Moldovei”, ai căror soliști sunt maeștrii Dmitrii Farîma și Parascovia Karai.

La închiderea primului Festival Internațional de Artă a Romilor din Moldova a fost interpretat de către toți participanții la concert, în aplauzele sălii, imnul romilor – cântecul romilor maghiari „Djelem-Djelem” (Табор 2009).

Potrivit organizatorilor festivalului, în timpul concertului, cu dorința de a sprijini interpretii, publicul, în costume festive strălucitoare, urca pe scenă, dansând și cântând.

Desfășurarea festivalului în memoria artistului Pavel Andreicenco, este o altă dovadă clară că oamenii talentați continuă să trăiască în inima oamenilor chiar și după moartea lor fizică. Festivalul a demonstrat ce rol unic joacă arta în viețile noastre, unind și înnobilând oamenii.

Este binecunoscut faptul că Pavel Andreicenco a fost coregraf în grupurile coregrafice „Miorița”, „Leana”, „Speranța”, unde a pus în scenă celebra „Suită țigănească”, care până astăzi figurează în programul Colegiului Național de Coregrafie. Și nu numai – acest dans este interpretat de multe grupuri coregrafice din Moldova.

În cadrul temei enunțate, pe baza publicațiilor din ziare și reviste, vom încerca să dezvăluim fapte și dovezi noi, apărute în ultimul deceniu, care ar completa biografia acestei personalități extraordinare.

Unul dintre primele materiale care vorbesc despre solistul ansamblului „Joc” Pavel Andreicenco a fost articolul „Путь к сердцу народа” (Drumul către inima oamenilor), (Strâmbeanu 1965) al scriitorului Andrei Strâmbeanu. După ce a recurs la ficțiunea artistică, caracteristică oamenilor de creație, Andrei Strâmbeanu (probabil din cuvintele lui Pavel Andreicenco însuși) face un fel de reconstrucție a copilăriei viitorului artist, descriindu-i viața într-un apartament comun din Dnepropetrovsk, cu toate privilegiile vieții de oraș și un vis răscolitor, alimentat de poveștile bunicilor, „de a trăi într-o tabără de țigani”. Tatăl său a fost unul dintre primii organizatori ai colhozurilor țigănești din Ucraina. A început războiul și planurile pașnice de îmbunătățire a vieții romilor au fost amânate. Andreicenco, la vârsta de treisprezece ani, a învățat să tragă, să meargă în recunoaștere, fiind înrolat în una dintre unitățile militare. În timpul asaltului asupra satului Gura-Bîcului a fost rănit și contuzionat. În continuare, Andrei Strâmbeanu povestește despre toate vicisitudinile vieții care l-au adus pe Pavel Andreicenco la Chișinău. Articolul a fost scris pentru a douăzecea aniversare a activității creative a dansatorului și coregrafului, care nu își imagina viața fără dans. Scriitorul dă un exemplu de dragoste fanatică a lui Andreicenco pentru profesia sa, care în timpul uneia dintre repetiții s-a accidentat la tendon. Acest lucru însemna pentru artist încheierea activităților sale de dansator. În timp ce medicii pregăteau documentele pentru pensionare, Andreicenco decide să meargă la o operație, în urma căreia tendonul îi este înlocuit cu o proteză din nailon. Continuă să danseze și recunoaște că principalul lucru pentru el este drumul către inimile oamenilor care iubesc și apreciază arta.

La mai puțin de un an mai târziu, a apărut la rubrica „Жизнь творческой интеллигенции” (Viața intelectualității de creație) un articol despre Pavel Andreicenco, în calitate de solist al formației de dans a orchestrei de muzică populară „Fluieraș” din 1962. Titlul de „Artist de onoare al RSS Moldoveneștii” i se atribuie în 1966. În același an a absolvit catedra de coregrafie a Colegiului de Muzică din Chișinău. „Cei care măcar o dată merg la concertul orchestrei de muzică populară «Fluieraș» și văd spectacolul artistului Pavel

Andreicenco vor spune cu siguranță: dansul este adevărata sa natură. Rapid, temperamental și în același timp surprinzător de lucid, perfect sensibil la muzică, luminat de un fel de bucurie sinceră, Andreicenco captivează publicul...” (Михалева 1966). Întrebat când a început să danseze, artistul a mărturisit că a interpretat primul său dans „Цыганочка” (Țigăncușa) în 1943, în fața soldaților care se odihneau după bătălie.

Este de remarcat faptul că jurnaliștii de la ziarul „Советская Молдавия”, care scriau în acei ani despre Pavel Andreicenco, adăugau numelui său etnonimul „țigan”. Sublinierea etnicității în presă (în special a romilor) era complet necaracteristică pentru vremea în care toți cetățenii, talentați și obișnuși, erau uniți printr-un termen comun de grup – „popor sovietic”.

Un exemplu este următoarea definiție, dată într-un context diferit de un alt jurnalist care pune întrebarea: „Un rezident al capitalei. Chișinăuian. Cum este el? Este posibil să evidențiem cele mai distinctive trăsături ale caracterului său? Există multe persoane – indiferent cum este, ceva în el pare diferit, unic, original. Dar există caracteristici comune tuturor. Sociologii, cercetătorii sufletelor umane, ar numi probabil multe astfel de trăsături. Aici vom aminti doar una – internaționalismul convins” (Тымчишин 1966). Ca argument despre cât de diferiți suntem noi, chișinăuienii, jurnalistul atașează o fotografie făcută în stradă a coloanei de 1 Mai a participanților la paradă, în mișcare. Fețele, de fapt, în ciuda tipului european comun, sunt foarte diferite prin aspectul lor antropologic. Și subliniază acest lucru cu următorul raționament: „...Toți cei care s-au adunat – mii de oameni – sunt ca frați: moldoveni, ruși, ucraineni și evrei. Toți sunt egali, toți cetățeni sovietici cu drepturi depline, trăiesc și lucrează împreună, își construiesc orașul împreună, îl fac din ce în ce mai frumos. Aceasta este fericirea lor” (ibid.). În lumina studiilor etnice de astăzi, care oferă o idee detaliată a populației din mica, dar bogată etnic țară, este izbitor că nu există nicio mențiune a reprezentanților populației rome în acest material, chiar și în scurtul și promițătorul „și alții”. De parcă nu există și nu ar fi fost niciodată în Chișinău. Este vizibilă și în continuare această „scăpare” a autorului articolului, unde își întărește argumentele despre prietenia popoarelor din Chișinău cu date statistice: „În ajunul zilei de 1 Mai, ni s-a întâmplat să vizităm oficiul de statistică al orașului. Există o pregătire intensă pentru recensământul întregii uniuni. Dar

evidențele populației sunt prelevate sistematic și iată câteva date încurajatoare. Sunt din ce în ce mai mulți chișinăuieni. Dacă în urmă cu zece ani, la momentul ultimului recensământ, erau 216.000, atunci la 1 aprilie a acestui an, în capitala republicii erau deja 327.000 de locuitori. Orașul a crescut cu 111 mii de oameni în 10 ani! Și continuă să locuiască în el oameni de diferite naționalități: moldoveni și ruși, ucraineni și bulgari, belaruși și găgăuzi, armeni și evrei. Ei trăiesc împreună, uniți, fericiți” (Тымчишин 1966). Este ușor de observat că de data aceasta, menționând reprezentanții etniilor și grupurilor etnice care locuiesc în Chișinău, autorul articolului a adăugat pe listă bieloruși și armeni, „uitând” din nou să includă și romii/țiganii. În acest context, se pare că sublinierea sau „asocierea” de către jurnaliști a etnonimului „țigan” numelui lui Pavel Andreicenco nu a fost inițiativa lor personală. A fost dorința lui Pavel Andreicenco însuși, care era mândru că este țigan!

În această perioadă, Pavel Andreicenco a evoluat mult prin turnee cu grupul de dans „Fluieraș”. Una dintre aceste călătorii a devenit subiectul unei povești, despre care Andreicenco a vorbit în presa locală.

Pavel Andreicenco, deja în calitate de artist emerit, este inclus în delegația, care este trimisă la al IX-lea Festival Internațional al Tineretului și Studenților de la Sofia. Întors acasă cu impresii de neuitat, Andreicenco a decis să le împărtășească cititorilor ziarului „Tinerimea Moldovei”.

El își amintește că în timpul turneului, în holul hotelului în care a fost cazată trupa de artiști, a întâlnit-o pe scriitoarea Irina Nicolaevna Levenco, colonel în rezervă, care mărturisește că a fost la concertele ansamblului și chipul eroului nostru îi este foarte familiar. După ce interlocutorii au trecut prin toate variantele posibile de întorsături a vieții, au ajuns la concluzia că acest lucru se putea întâmpla în timpul războiului. Se pare că, în acea perioadă de grea încercare, Irina Levenco a făcut parte din echipajul unui tanc, care, prin coincidență, era înconjurat de infanteriști, iar neînfricarea tânărului soldat Pavel Andreicenco a salvat viața nu numai ei, dar întregului echipaj. O întâlnire neașteptată pe pământ bulgar i-a amintit încă o dată lui Pavel Andreicenco de război, care nu a putut decât să lase o amprentă de neșters asupra biografiei sale.

Cu toate acestea, nu numai în turneele din străinătate, artiștii noștri (inclusiv Pavel Andreicenco, bineînțeles) au stârnit aplauzele furtunoase ale publicului. Nu mai puțin importante

au fost turneele în țară. Despre un astfel de concert povestește Tamara Șmundeac, o cunoscută jurnalistă. Sosirea în sat a formației „Fluieraș” era un eveniment. Anul 1968. Clubul satului nu putea găzdui pe toți cei care doreau să-i asculte pe Tamara Ciobanu, Gheorghe Eșanu, Nicolae Sulac, Zinaida Julea, Eudochia Lica și să-i privească pe Pavel Andreicenco, Ghenadii Bepalov, Nadejda Gorodețcaia, Ilia Sajin și alții dansând, iar toate acestea însoțite de orchestra „Fluieraș”, condusă de Serghei Lunchevici. Întâlnirile cu artiștii profesioniști lăsausă întotdeauna un sentiment de neuitat de sărbătoare adevărată, mai ales la sat, unde nu existau săli de concert sau teatre (Шмундяк 1968).

Un an mai târziu, la rubrica „Танцор” (Dansator), este publicat un articol al unui alt jurnalist, „Мастерство и воля” (Măiestrie și voință), care dezvăluie nu atât fapte noi despre biografia lui Pavel Andreicenco, cât trăsături de caracter interesante, aspectul său remarcabil. „Ochi buclucași de țigan, părul creț, negru ca bezna, o siluetă nu prea mare, puternică și elastică. Ochii lui râd chiar și atunci când vorbește despre ceva serios. Așa apare în fața noastră artistul poporului din RSSM Pavel Feodorovici Andreicenco” (Мирча 1969).

În continuare, autorul articolului dezvăluie principalele trăsături care i-au permis „virtuozului de nouăsprezece ani al dansului țigănesc și al valsului ritmic” să vină după război la Chișinău, să stăpânească măiestria dansului moldovenesc și să surprindă pe toți cu voința și perseverența lui. În 1953, la al IV-lea Festival Internațional de la București, Pavel Andreicenco a primit medalia de aur pentru interpretarea dansurilor moldovenești „Joc” și „Tăbăcăreasca”. Autorul articolului scrie că, atunci când la Montreal, la EXPO-67, Andreicenco a interpretat împreună cu Bepalov și Gorodețcaia dansul „Țigănul gelos”, „impresia a fost atât de puternică încât o fetiță a urcat pe scenă cu un buchet mare de flori și un bilețel pe care scria „Regele țiganilor” (Ibid.). Andreicenco și-a arătat din plin forța, voința și caracterul atunci când a suferit două operații complexe la un tendon rupt, piciorul i-a fost în ghips timp de patru luni, iar apoi a urmat un an de reabilitare.

Trec doi ani și jurnalistul revine la eroul articolelor sale anterioare – solistul și coregraful de dans popular Pavel Andreicenco. Motivul pentru a scrie noi note a fost plecarea lui Pavel Andreicenco de pe scena mare în legătură cu împlinirea a 40

de ani de la naștere și din cauza bolii. Artistul se confruntă din ce în ce mai mult cu tensiunea arterială scăzută, care putea provoca leșin. Medicii i-au interzis să danseze pe scenă. Ultimul turneu al lui Pavel Andreicenco în Mongolia aproape că a eșuat. Trebuia să danseze dansul mongol „Îndrăgostiții” cu faimoasa dansatoare mongolă Tagore. Artistului i-a costat un efort enorm să iasă și să danseze cu demnitate și a făcut-o, neputându-și permite să refuze să concerteze. Și nu era vorba despre un fel de ambiție, era ceva mai mult – responsabilitatea artistului față de public (Мирча 1971). Maestrul dansului popular a început să-și pregătească schimbul. Începe a doua etapă a activității artistice a lui Pavel Andreicenco.

În 1970, Andreicenco devine directorul artistic al ansamblului de dans „Fluieraș”. Își începe activitatea ca mentor și profesor-coregraf, punând în scenă dansurile: „Hora”, „Sârba” și „Codreneasca”. Iar la 19 ianuarie 1973, devine directorul artistic al ansamblului de cântece și dansuri populare „Miorița” (Știrbu 2011: 266).

Ziarista Jana Gordeeva relatează cum se pregătea Ansamblul de dansuri populare „Miorița” pentru spectacol, participând la al X-lea Festival al Tineretului și Studenților de la Berlin, și câtă importanță acorda repetițiilor Pavel Andreicenco, directorul artistic al ansamblului (Гордеева 1974).

Pavel Andreicenco participa pentru a patra oară la festivalele internaționale, dar pentru prima dată ca coregraf. „Performanța lui s-a remarcat întotdeauna printr-o mare expresivitate, o varietate de intonații plastice, lejeritate, fluentă în toate dificultățile tehnice. Înaltul său profesionalism i-a dictat exigență față de elevii săi”, notează corespondentul. În total, sunt cincizeci de oameni în echipă și toți sunt diferiți ca vârstă, abilitate, ocupație, dar toți în mod egal nu pot trăi fără dans. Nu sunt dansatori profesioniști. În timpul zilei sunt la studii sau muncă, seara – la repetiții. Oriunde a concertat Ansamblul de dansuri populare „Miorița”: Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, RDG, Cuba, Cipru, Italia – nu este întreaga listă a turneelor sale în străinătate.

Secretul succesului ansamblului constă nu numai în randamentul grupului tinerilor dansatori, ci și în perfecționismul inherent directorului artistic, care desăvârșește până la perfecțiune fiecare mișcare, fiecare expresie mimică, fiecare gest și emoție de pe scenă. „În fiecare dans, Pavel Feodorovici obține un colorit stilistic precis, o nuanță națională strălucitoare și o formă completă.

El poate dedica o repetiție întreagă cizelării unui singur dans (învățat de mult!). Este interesant să-l urmărești lucrând. La început, replicile și observațiile lui abia se deslușesc, atât de încet le pronunță. Întreaga lui silueta este întruchiparea calmului. Dar, discret, umerii încep să zvâcnească, picioarele repetă mișcările dansatorilor, în voce apar note metalice. Și în clipa următoare este deja în mijlocul sălii, copleșit de muzică, puterea dansului! Ușor, cu o grație unică, Andreicenco arată o nouă compoziție” (Ibid.).

Următoarea publicație despre Pavel Andreicenco, coregraful, va apărea aproape nouă ani mai târziu, ceea ce este de înțeles. Pentru el, a fost o perioadă de testare a talentului său în cinematografie. Și cinematograful, după cum se știe, necesită multă energie. Zece roluri în zece filme din 1966 până în 1993 reprezintă un motiv serios pentru a dedica un studiu separat acestei încarnări a lui Pavel Andreicenco.

Însă, să revenim la perioada în care Pavel Andreicenco era încă la Ansamblul de dansuri populare „Miorița”, când era în vârful faimei sale, era solicitat, cucerind publicul din multe țări ale lumii cu măiestria sa. Pavel Andreicenco i-a relatat jurnalistului de la ziarul „Вечерний Кишинев” despre o astfel de călătorie, făcută în Țara Soarelui Răsare – în Japonia (Дорош 1983).

El a descris în detaliu fiecare zi a șederii sale, fiecare întâlnire cu publicul din diferite orașe japoneze, unde ansamblul „Miorița” a susținut concerte, unde de fiecare dată membrii ansamblului erau convinși că „arta leagă inimile oamenilor de pe planeta noastră”, că muzica adevărată, arta originală nu cunoaște limite.

Odată cu declararea independenței Republicii Moldova, a început procesul de mobilizare etnică nu numai pentru etnia majoritară, ci și pentru multe minorități naționale. Desigur, Pavel Andreicenco nu a putut rămâne departe de rezolvarea problemelor importante din republică. Cu un an înainte de aceste evenimente, în 1990, a devenit președinte al societății socio-culturale „Romii Moldovei”. Intruziunea lui activă în politică, în mișcarea socio-culturală nu putea trece neobservată. Publică articole în presa locală, scrisori deschise către autorități, le puneă întrebări incomode despre situația romilor din țară. Nici jurnaliștii nu-l ignorau, preluând inițiativa lui de a fi în vâltoarea problemelor sociale și politice.

Unul dintre aceste articole a fost publicat de Andreicenco în ziarul guvernului „Независимая Молдова” în 1993 (Andreicenco 1993). Vorbește

despre etnogeneza poporului ȋigan, descrie istoria și miturile despre originea ȋiganilor. Cu durere și amărăciune Andreicenco scrie despre o pagină neagră din istoria romilor din Moldova – despre sclavie. El reproduce din „Istoria unui galben” de V. Alecsandri scena vânzării ȋiganilor în piață. Cu toate acestea, ȋiganii au reușit să supraviețuiască și să păstreze de-a lungul secolelor nu doar abilitățile profesionale de fierari, bijutieri, ghicitori, călăreți, dresori, negustori și muzicieni, cântăreți și dansatori, ci și folclorul, arta muzicală. Pavel Andreicenco recunoaște că romii sunt în urmă față de popoarele din jur în ceea ce privește educația și cultura și că au nevoie de ajutor pentru a egala drepturile cu restul populației. Andreicenco se plânge de faptul că întâlnirea sa (în calitate de președinte al societății socio-culturale) cu președintele (s-a întâlnit de două ori cu Mircea Snegur) nu a dat rezultate. „Nu-mi rămâne decât să-mi pun un cort în piață”, spunea cu amărăciune președintele „Romii Moldovei”.

Au trecut trei ani, iar Pavel Andreicenco apelează din nou la autoritățile republicii, scriind o scrisoare deschisă (Andreicenco 1996). În această publicație, autorul nu numai că reproduce povestea apariției ȋiganilor în Moldova, dar atrage atenția publicului asupra situației acestora în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când peste 300.000 de ȋigani au fost uciși în lagărele de concentrare naziste. Mai mult, Andreicenco dezvăluie sfânta sfintelor, vorbind despre mentalitatea ȋiganilor și despre condițiile prealabile pentru formarea acestora: „Persecuția constantă, pogromurile, atitudinea disprețuitoare a celorlalți și alte umilințe au dezvoltat în strămoșii noștri un simț dezvoltat de autoconservare, izolare, resentimente și neîncredere față de ceilalți” (Ibid.). Apoi vorbește cu durere despre adevăratele probleme ale romilor din Moldova: „Văd cu groază cum se scufundă neamul meu de ȋigani din ce în ce mai adânc. S-a împărțit în bogați (foarte puțini) și săraci (majoritatea covârșitoare). <...> Situația celor mai mulți dintre ei este dezastruoasă. Copiii nu mai merg la școală, pentru că nu au haine. Mii din ei s-au transformat în oameni fără adăpost, locuiesc în gări, în subsoluri. Foamea îi aduce pe tineri în stradă. Se dezvoltă prostituția, dependența de droguri, criminalitatea. <...> Marea majoritate sunt înregistrați ca alte naționalități. În zonele rurale, mulți oameni trăiesc fără pașapoarte. În locurile de ședere compactă a cetățenilor de naționalitate romă, de multe ori nimeni nu le înregistrează nici nașterile, nici decesele” (Andreicenco 1996).

În același articol Pavel Andreicenco face pentru prima dată un apel către autoritățile republicii cu o cerere de a rezolva următoarele probleme stringente ale romilor din Moldova: „în măsura posibilităților, să se asigure locuri în învățământul mediu și superior pentru romii tineri, care vor să învețe; să se deschidă cluburi de interes în care tinerii „din stradă” și-ar putea petrece timpul liber; să se înființeze un ziar care să vorbească despre cultura, viața și problemele stringente ale romilor, consolidând castele lor acum împrăștiate; crearea unui fond pentru a ajuta familiile numeroase și copiii fără adăpost; să deschidă în capitala republicii un teatru muzical dramatic țigănesc de stat” (Ibid.). Pavel Feodorovici Andreicenco a avertizat deja în acei ani autoritățile că, dacă procesul de degradare a acestui popor nu va fi oprit, el va reveni la starea de sălbăticie, ceea ce este extrem de nedorit într-un stat democratic.

În 1999, ziarista și scriitoarea Claudia Partole dedică un eseu lui Pavel Andreicenco, crezând că a ajuns la răscrucea fatidică a vieții, când poate, privind înapoi, din culmea experienței sale de viață, să se întrebe dacă a făcut destul în viață pentru poporul său.

Analizând etapele vieții lui Andreicenco, premiile sale, medaliile, participarea la festivaluri prestigioase, anii de muncă grea pe scenă, jurnalista întreabă dacă acest lucru este mult sau nu pentru o persoană. Și dă un răspuns, asigurând astfel cititorul că acest lucru nu i s-a părut suficient lui Pavel Andreicenco, pentru că nu numai că a creat ansamblul „Țigani Moldovei basarabene”, ci și s-a implicat activ în viața social-politică a republicii, creând societatea etno-culturală „Romii Moldovei”. Pavel Andreicenco nu s-a putut abține să nu împărtășească visul său mare – de a crea un teatru al Țiganilor aici, la Chișinău, cu trupa sa de artiști romi. A visat să deschidă o școală pentru romi cu profesori romi, spera ca la Academia de Arte din Moldova să fie alocate 10 locuri la fiecare catedră pentru studenții romi. Soarta s-a dovedit a fi favorabilă lui Pavel Andreicenco, oferindu-i o familie minunată, doi feciori, posibilitatea de a vedea lumea întreagă.

A venit anul 2001. Din acel moment a început numărătoarea inversă a ultimelor luni din viața lui Pavel Andreicenco. Creația lui, societatea culturală „Romii Moldovei” și-a sărbătorit a zecea aniversare. Cu această ocazie, Departamentul pentru Relațiile Etnice și Funcționarea Limbilor a ținut o „masă rotundă” jubiliară, spune autorul

articolului „Будьте готовы, господа цыгане!” (Георгиева 2001). Întâlnirea a început foarte rezervat, deoarece, în ajunul acestui eveniment, președintele „Romii Moldovei”, Artist al Poporului și Cavaler al Ordinului Republicii, a fost internat cu infarct.

Participanții la masa rotundă și-au exprimat speranța că visul lui Pavel Andreicenco de a crea un teatru țigănesc se va împlini. Directorul general al Departamentului, Tatiana Stoianova, a mărturisit că dintre toate comunitățile etnoculturale acreditate la Departament, societatea „Romii Moldovei” se află pe primul loc ca număr de idei generate. Unul dintre participanții la „masa rotundă” a fost baronul Țiganilor, care a recunoscut cu regret că cel mai slab punct al romilor moderni este lipsa educației. Cu toate acestea, la finalul întâlnirii, notează autorul articolului, participanții săi s-au bucurat că, prin ajutorul organizațiilor mondiale și al societății „Romii Moldovei”, în anul 2000, mai mulți romi – băieți și fete – au devenit studenți ai Facultății de Drept al Universității de Stat din Moldova.

Parcă prevăzând că Pavel Andreicenco va părăsi în curând acest pământ muritor, jurnaliștii se întreceau în a-l intervieva, oferind cititorilor fapte și mărturii noi din viața acestei personalități strălucite.

În februarie 2001, Iulia Vorobieva a pregătit un amplu material despre Pavel Andreicenco (Боробьева 2001), motivul fiind publicarea unei hotărâri de guvern „Cu privire la unele măsuri de sprijinire a romilor din Republica Moldova”. Andreicenco și-a împărtășit, din nou, pentru a câta oară visul de a crea teatrul Țiganilor în Moldova. I-a povestit ziaristei că la vârsta de doisprezece ani, a furat un cal dintr-un ghetou de Țigani și a reușit să fugă împreună cu mama, sora și fratele său, scăpând de la moarte sigură. În viața personală, a recunoscut Pavel Andreicenco, a fost foarte norocos. În Lituania pe platoul de filmare a filmului cilian „Невеста для дьявола”, unde a jucat rolul liderului poporului, a cunoscut-o pe nepoata lui Ciurlionis – Marita. Din această căsătorie, s-a născut un fiu – Pavel Andreicenco junior, care a absolvit facultatea de drept prin asistența OSCE.

În luna aprilie a aceluiași an, ziarul „Радянська Буковина” a publicat un interviu al Nelei Tornea, în care Pavel Andreicenco vorbește despre prima sa dragoste pentru Ghitana, celebra călăreată de circ care a fost în turneu la Chișinău, ea fiind dintr-o familie veche de Țigani (Торня 2001). S-a întâmplat ca îndrăgostiții să nu aibă șansa să fie împreună. Drumurile lor s-au împărțit, Ghitana s-a căsătorit cu actorul Batalov, iar Andreicenco și-a

continuat drumul vieții, cucerind scena, ecranul și inimile publicului.

Unul dintre ultimele interviuri ale lui Pavel Andreicenco a fost cel pe care Elena Roitburd l-a făcut pentru ziarul „Столица” în ajunul Zilei Internaționale a Romilor (Ройтбурд 2001). În februarie 2001 a avut loc un mare eveniment în viața romilor din Moldova – a avut loc Primul Congres Republican al Romilor/Țiganilor. Organizarea sa a coincis cu emiterea unei hotărâri de guvern „Cu privire la unele măsuri de sprijinire a romilor din Republica Moldova pentru perioada până în 2010”. În acest document se prevede studiul situației romilor pe baze științifice și elaborarea unor programe teritoriale specifice pentru protecția socială, ocuparea forței de muncă și dezvoltarea culturală a acestora. Pavel Andreicenco, Președintele asociației „Romii Moldovei”, Președintele Centrului „Romi sinti” de la Primăria Municipiului Chișinău, Artistul Poporului din Moldova nu a putut să nu-și exprime profunda satisfacție că „s-a spart gheața” într-o problemă care îngrijora numeroși reprezentanți de vază ai romilor, ce au pledat pentru prosperitatea lor. Congresul a reunit reprezentanți a peste 200 de mii de romi, oficiali și neoficiali, din toate regiunile Moldovei, inclusiv din Transnistria. La forum s-a menționat că trebuie făcut tot posibilul pentru ca romii să-și poată păstra identitatea și să nu se asimileze, așa cum era odinioară. Istoricii, referindu-se la surse, spun că „atunci când s-a făcut recensământul populației în Rusia în anii '70 ai secolului al XIX-lea, toți țiganii erau înregistrați ca moldoveni și li se atribuiau numele moșierilor pe care îi slujeau. Așa că oamenii și-au pierdut naționalitatea” (Ibid.).

Mai mult, conform rezultatelor recensământului din 1989, în republică la acea vreme erau peste 12.000 de romi. După cum au afirmat vorbitorii, „aceștia sunt urmașii celor care au venit din Rusia și Ucraina, unde nu a existat niciodată sclavie. Prin urmare, au păstrat atât limba, cât și naționalitatea. Iar populația locală, indigenă, încă urmează să-și returneze toate acestea” (Ibid.).

Vorbind despre teatrul țigănesc, Pavel Andreicenco a revenit din nou la problema importantă a educării tinerilor și a susținerii culturii romilor. Primarul general al orașului, Serafim Urechean, a promis că va ajuta la alegerea localului pentru teatru și chiar, poate, un întreg centru cultural, a spus Pavel Andreicenco. Mai mult, Serafim Urechean „și-a dat acordul pentru construirea unui monument romilor din Moldova dispăruți în timpul

celui de-al Doilea Război Mondial”. Numărul morților este estimat la zeci de mii. „În Chișinău sunt cunoscute locurile de execuții în masă – în zona depozitului de vagoane, la Poșta Veche. Și pe locul actualului dendrariu, o șatră întreagă a fost zdrobită de tancuri și motociclete fasciste...” (Ройтбурд 2001).

În decembrie 2000, ONU a recomandat recunoașterea romilor, de rând cu evreii, în calitate de victime ale Holocaustului.

Pavel Andreicenco a mărturisit în ultimul interviu că instalarea unui monument pentru cei dispăruți în timpul celui de-al Doilea Război Mondial este „datoria noastră morală”. Împreună cu conducerea primăriei a fost ales locul unde urma să fie montată piatra de temelie. Era planificat să se facă acest lucru în mai–iunie 2001. Alianța Franceză din Moldova a oferit sprijin financiar în acest scop, părea că visele lui Pavel Andreicenco încep să devină realitate. Însă, pe 16 iunie 2001, un atac de cord a provocat moartea subită a legendarului Pavel Andreicenco.

De atunci, multe s-au întâmplat, au trecut mai bine de 20 de ani, iar urmașilor săi, admiratorilor talentului său, tinerilor activiști și cercetătorilor-romologi visele lui Pavel Andreicenco, care nu s-au împlinit în timpul vieții, bântuie, tulbură și răsună în inimile lor.

Note

* Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului: „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” / 20.80009.1606.02.

¹ Iurii Davidovici Gorșcov (27 iunie 1944 – 29 martie 2022) – solist al ansamblului „Joc”, coregraf, profesor, cavaler al Ordinului Republicii, Artist al Poporului din Republica Moldova, director al Colegiului National Coregrafic.

² Strâmbeanu Andrei (1935–2021) – scriitor, dramaturg, poet, scenarist.

³ Tamara Șmundeac – jurnalist, traducător. S-a născut în 1941 la Bălți. Absolvent al Facultății de Jurnalism a Universității de Stat din Moscova „Lomonosov”. Din 1965, este corespondent la ziarele Cultura Moldovei, „Вечерний Кишинев”, „Советская Молдавия”. Din 1984 – Redactor-șef adjunct al revistei „Orizont” – „Columna”. În 1995–2004 împreună cu Nikolai Savostin a publicat ziarul „Литератор”, apoi „Днестр”. Timp de 10 ani a fost traducătoare la Agenția de știri „Moldpres”.

Bibliografie / References

- Andreicenco P. 1968. Răscrucea destinelor. În: *Tinerimea Moldovei*, 21 august.
- Gonța G. 1999. A dansa înseamnă a-ți păstra tinerețea. În: *Dialog*, 12 noiembrie.
- Mircea N. 1969. Măiestrie și voință (Actorul poporului din RSSM P. Andreicenco). În: *Chișinău. Gazeta de seară*, 29 mai.
- Mircea N. 1971. Pavel Andreicenco (Artist al poporului din RSSM). În: *Tinerimea Moldovei*, 5 februarie.
- Partole C. 1999. Și viața-i un fel de dans... În: *Moldova Suverană*, 1999, 09 noiembrie.
- Știrbu A. 2011. Pavel Andreicenco – promotor al culturii și tradițiilor romior. În: *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. IX–X, p. 264-271.
- Анатольева И. 2006. «Прелесть!». În: *Независимая Молдова*, 22 августа. / Anatol'yeva I. 2006. «Prelest'!». În: *Nezavisimaya Moldova*, 22 avgusta.
- Андрейченко П. 1996. Как прежде, шумною толпой..? Открытое письмо властям республики от цыгана. În: *Независимая Молдова*, 20 марта. / Andreychenko P. 1996. Kak prezhde, shumnoyu tolпой..? Otkrytoye pis'mo vlastyam respubliki ot tsygana. În: *Nezavisimaya Moldova*, 20 marta.
- Андрейченко П. 1993. Цыганские шатры на площади после палаток волонтеров? În: *Независимая Молдова*, 24 апреля. / Andreychenko P. 1993. Tsyganskiye shatry na ploshchadi posle palatok volonterov? În: *Nezavisimaya Moldova*, 24 aprelya.
- Воробьева Ю. 2002. «Отче наш» звучал по-цыгански. În: *Десять тетрадей в клеточку. Chișinău: Prometeu*, с. 170-175. / Vorob'yeva YU. 2002. «Otche nash» zvuchal po-tsyganski. În: *Desyat' tetradey v kletochku. Chișinău: Prometeu*, с. 170-175.
- Воробьева Ю. 2001. Украдет ли Андрейченко коня? În: *Моя Молдова*, 20 февраля. / Vorob'yeva Yu. 2001. Ukradet li Andreychenko konya? În: *Moya Moldova*, 20 fevralya.
- Георгиева-Воробьева Ю. 2001. Будьте готовы, господа цыгане! În: *Независимая Молдова*, 11 января. / Georgiyeva-Vorob'yeva Yu. 2001. Bud'te gotovy, gospoda tsygane! În: *Nezavisimaya Moldova*, 11 yanvarya.
- Гордеева Ж. 1974. Секрет успеха «Мioriцы». În: *Вечерний Кишинев*, 28 июня. / Gordeyeva Zh. 1974. Sekret uspekha «Mioritsy». În: *Vecherniy Kishinev*, 28 iyunya.
- Дорош 1983: Дорош Л. Искусство, соединяющее сердца. Интервью с П. Андрейченко. În: *Вечерний Кишинев*, 23 июля. / Dorosh 1983: Dorosh L. Iskusstvo, soyedinyayushcheye serdtsa. Interv'yu s P. Andreychenko. În: *Vecherniy Kishinev*, 23 iyulya.
- Евдокимов К. 2002. Цыганский характер. În: *Кишиневские новости*, 7 июня. / Yevdokimov K. 2002. Tsyganskiy kharakter. În: *Kishinevskiye novosti*, 7 iyunya.
- Лотяну Э. 2002. Космический цыган Паша. În: *Десять тетрадей в клеточку. Chișinău: Prometeu*, с. 5-8. / Lotyanu E. 2002. Kosmicheskiy tsygan Pasha. În: *Desyat' tetradey v kletochku. Chișinău: Prometeu*, с. 5-8.
- Мирча Н. 1969. Мастерство и воля. În: *Вечерний Кишинев*, 29 мая. / Mircha N. 1969. Masterstvo i volya. În: *Vecherniy Kishinev*, 29 maya.
- Михайлов Д. 1999. Празднику вдогонку (Выступает цыганский ансамбль под рук. П. Андрейченко). În: *Независимая Молдова*, 2 июня. / Mikhaylov D. 1999. Prazdniku vdogonku (Vystupayet tsyganskiy ansambl' pod ruk. P. Andreychenko). În: *Nezavisimaya Moldova*, 2 iyunya.
- Михалева В. 1966. Одухотворенность таланта (Об артисте ансамбля «Флуераш» П. Андрейченко). În: *Советская Молдавия*, 24 февраля. / Mikhaleva V. 1966. Odukhotvorennost' talanta (Ob artiste ansamblya «Fluierash» P. Andreychenko). În: *Sovetskaya Moldaviya*, 24 fevralya.
- Прокоп С. 2008. Цыганская литература Молдовы – как характеристика культурной и этнической идентичности. În: *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. 3, p. 202-214. / Prokop S. 2008. Tsyganskaya literatura Moldovy – kak kharakteristika kul'turnoy i etnicheskoй identichnosti. În: *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. 3, p. 202-214.
- Прокоп С. 2010. Судьба ребенка в цыганской литературе Молдовы. În: *Revista de etnologie și culturologie*, vol. 5, p. 112-117. / Prokop S. 2010. Sud'ba rebenka v tsyganskoy literature Moldovy. În: *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. 5, p. 112-117.
- Прокоп С. 2010. Цыганские писатели Республики Молдовы в литературном контексте Европы. În: *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. 6, p. 42-51. / Prokop S. 2010. Tsyganskiye pisateli Respubliki Moldovy v literaturnom kontekste Yevropy. În: *Revista de Etnologie și Culturologie*, vol. 6, p. 42-51.

Прутяну В. 2002. Цыганское счастье. În: Труд Молдова, 2002, 27 июня. / Prutyany V. 2002. Tsyganskoye schast'ye. In: Trud Moldova, 2002, 27 iyunya.

Ройтбурд Е. 2001. Цыганское счастье (интервью с президентом соц.-культурного об-ва „Romii Moldovei” – П. Андрейченко). În: Столица, 7 апреля. / Roytburd Ye. 2001. Tsyganskoye schast'ye (interv'yu s prezidentom sots.-kul'turnogo ob-va „Romii Moldovei” – P. Andreychenko). In: Stolitsa, 7 aprelya.

Стрымбану А. 1965. Путь к сердцу народа (О солисте ансамбля «Жок» П. Андрейченко). În: Советская Молдавия, 1 мая. / Strymbanu A. 1965. Put' k serdtsu naroda (O soliste ansamblya «Zhok» P. Andreychenko). In: Sovetskaya Moldaviya, 1 maya.

Табор 2009: Табор уходит в небо: I Международный фестиваль цыганского искусства в Молдове имени П. Андрейченко. 07 июля 2009. În: <http://www.allfun.md/article/2732>Люди (Vizitat 05.05.2022). / Tabor 2009: Tabor ukhodit v nebo: I Mezhdunarodnyy Festival' Tsyganskogo Iskusstva v Moldove imeni P. Andreychenko. 07 iyulya 2009. In: <http://www.allfun.md/article/2732>Lyudi (Vizitat 05.05.2022).

Торня Н. 2001. Просятся кони в полет. Интервью с П. Андрейченко. În: Радянська Буковина, 2 апреля. / Tornya N. 2001. Prosyat'sya koni v polet. Interv'yu s P. Andreychenko. In: Radyan'ska Bukovina, 2 aprelya.

Тымчишин В. 1966. Житель столицы республики. Кишиневец. În: Советская Молдавия, 1 мая. / Tymchishin V. 1966. Zhitel' stolitsy respubliky. Kishinevets. In: Sovetskaya Moldaviya, 1 maya.

Человек 2003: Человек среди людей. În: Независимая Молдова, 17 июня. / Chelovek 2003: Chelovek sredi lyudey. In: Nezavisimaya Moldova, 17 iyunya.

Шеверина В. 2003. Учимся толерантности. «Цыгане – наши друзья». În: Независимая Молдова, 11 февраля. / Sheverina V. 2003. Uchimsya tolerantnosti. «Tsygane – nashi druz'ya». In: Nezavisimaya Moldova, 11 fevralya.

Шмундяк Т. 2002. Душой исполненный полет. În: Десять тетрадей в клеточку. Chișinău: Prometeu, с. 9-12. / Shmundyak T. 2002. Dushoy ispolnennyy polet. In: Desyat' tetra dey v kletochku. Chishinau: Prometeu, с. 9-12.

Шмундяк Т. 1968. Праздник в колхозе. În: Советская Молдавия, 25 февраля. / Shmundyak

T. 1968. Prazdnik v kolkhoze. In: Sovetskaya Moldaviya, 25 fevralya.

Шмундяк Т. 2002. Прекрасная строка. În: Столица, 26 июня. / Shmundyak T. 2002. Prekrasnaya stroka. In: Stolitsa, 26 iyunya.

Svetlana Procop (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în filologie, conferențiar, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Светлана Прокоп (Кишинев, Республика Молдова). Доктор филологии, конференциар, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Svetlana Procop (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in Philology, Research Associate Professor, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: svetlanaprocop@ich.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6928-4828>

Imagini cu Pavel Andreicenco:

<http://www.allfun.md/article/2732>Люди (vizitat 05.05.2022)

Imagine Igor Zenin. În: Вечерний Кишинев, 1974, 6 august

„Dans țigănesc”, acompaniament ansamblul „Fluieraș”. În: Cultura, 1965, 4 septembrie

Secvență din filmul „Vârsta de trecere” (1981). În: <http://www.allfun.md/article/2732Люди> (vizitat 05.05.2022)

Secvență din filmul „O șatră urcă în cer” (1976). În: <http://www.allfun.md/article/2732Люди> (vizitat 05.05.2022)